

Blaskó Béla

A 18. századi büntetőjogunk az állam (uralkodó) elleni bűncselekményekről

Tisztelt Tábournok Úr! Kedves Péter!

Utoljára a temetéseden elmondott búcsúztatásomban szólítottalak meg. Mintha csak tegnap lett volna, holott távozásoddal már mintegy kétéves ürt hagytál magad után. Tudtuk és tudjuk, hogy „teli zsákkal” mentél el. Sok mindent tervezteél, annyi minden várt volna még rád. A sors igazságtalanságáról lehetne most polemizálni, de hiába is tennénk. Viszont tény, hogy hiányzol a barátaidnak, munkatársaidnak, ismerőseidnek, és sokszor, szeretettel emlékezünk Rád. Köszönet e kötet szerkesztőinek, hogy ezt születésed 65. évfordulója alkalmából ők is lehetővé tették.

Kedves Péter! Nyugodj békében!

* * *

Jelen tanulmányban a terjedelmi korlátok adta lehetőségek keretei között – vázaltszerűen – betekintünk a címben jelölt időszak főbenjáró, a legsúlyosabb büntetéssel is sújtható deliktumainak körébe, figyelemmel a történeti háttérre.

Hazánkban – témánk szempontjából – a hűtlenség a legrégebben büntetendő cselekmény. Már a vérszerződés is halállal büntette a vezér iránti hűtlenséget. Az 1715. évi VII. törvénycikk – lásd alább – különítette el először világosan a felségsértést a hűtlenségtől,¹ de a különbség inkább csak az eljárásra

¹ FINKEY 1905: 805.

vonatkozott. A felségárulás vagy pártütés (*crimen atrocis perduellionis seu laesae majestatis*) ugyanis régebben a hűtlenség esetei közé tartozott, amint ezt a Hármaskönyv I. 14. világosan bizonyítja.²

A szatmári gyűlésen 1711 tavaszán a rendek elfogadták I. József békeajánlatát. Így aztán még ez év május 1-jén a majtényi síkon – szabad elvonulás fejében – sor került a majdnem 13 ezer fős kuruc had fegyverletételére. A megtorlás elmaradt, mert a szatmári béke lehetővé tette a kurucok szabad elvonulását. Az uralkodó a szabadságharc letörése után inkább nyugalmat akart az országban. Ígéretei (például Magyarország alkotmányos különállásának megtartására) is ebbe az irányba mutattak. A fejedelem és hívei azonban nem éltek az esetleges hűségesküjükkel járó amnesztiával. „A Rákóczy és Bercsényi száműzéséről rendelkező 1715: 49. t.-c.-ben is még perduellio néven szerepel a lázadás (e törvény Rákóczyt és Bercsényit felségárulásban – nefando atrocis perduellionis crimine – mondván ki bűnösnek, a következő szavakkal illeti: *legitimi sui regis, et patriae publici hostes, perduelles veraeque libertatis eversores*).”³ Mint ismert, Rákóczi és Bercsényi követőikkel együtt inkább az emigrációt választva, a szultán hozzájárulásával – utóbb bizonyossá vált – halálukig Rodostóban telepedtek le. Rákóczi és a bujdosók teljes vagyonát hűtlenség címén elkobozták.

I. József nem várt halála azonban – korábbi törekvései ellenére – válságos állapotban találta a Habsburg-ház országait. Magyarországon újra kitöréssel fenyegetett a Rákóczi-féle fölkelés. József anyja, aki átvette a kormány vezetését, az ország megnyugtatósán fáradozott, és megerősítette a szatmári békét, fogadalmat téve, hogy fia, Károly is hasonlóan fog cselekedni. Az 1712–15. évi országgyűlésen végül is megtörtént a szatmári béke becikkelyezése.

Közbevetőleg meg kell jegyezni, hogy még 1712-ben az országgyűlés elé terjesztette Nagyszombat országgyűlési követe – Bencsik Mihály professzor – a korai középkori konzervatív és a modernebb európai eszmék közötti egyesítést tükröző büntetőjogi javaslatát.⁴ Az anyagot az országgyűlés megtárgyalta, és kiegészítés ürügyén visszautalta, majd levette a napirendről, így az előterjesztés gyorsan feledésbe merült. Bár egyes tételei később megjelentek a büntetőtörvényekben, az országgyűlés többé nem tárgyalta.

„Különtartva említi ugyan az 1715: VII. t.-c. az árulást és felségsértést (*crimen laesae maiestatis seu perduellio*), de minthogy a törvény csak az eljárást

² EDVI 1894: 6.

³ ANGYAL 1930: 9.

⁴ MEZEY 1997: 268–269.

szabályozza és Szent István II. 51. törvényére hivatkozik, nyilvánvaló, hogy a két fogalom különbsége még felismerésre sem jutott.”⁵ Amint erre Angyal utal, a hűtlenség és felségsértés szabályozásával összefüggő korábbi helyzet hazánk határain túl sem mutatott más képet.⁶

Az 1715. évi VII. törvénycikk kilenc §-ban rendelkezett ’a karok és rendek a köznyugalom biztosabb fenntartása, s a jó és csendes honpolgárok megvédése végett’ a felségsértés eseteiről,⁷ amelyeket a következőképp tarott fenn

⁵ ANGAL 1930: 9.

⁶ Jól jellemzi ezt a mintegy két évszázaddal korábbi, 1532. évi regensburgi birodalmi gyűlésen elfogadott Constitutio Criminalis Carolina. V. Károly német-római császár büntető törvényében az uralkodó központi hatalom helyreállítására és megerősítésére irányuló törekvése öltött testet. Vagyis: „A Carolina ismét csak a hűtlenségről emlékezik meg [...] a felségsértés külön szabályozása egyideig háttérbe szorult. [...] A XVII. század [...] gyakorlata azonban ismét a római jog crimen laesae majestatis fogalmát eleveníti fel, melynek körét rendkívül kitágítják, amennyiben az alkotmány ellen irányuló összes bűncselekményeket idevonják.” ANGAL 1915: 2.

⁷ „1. § Hogy mostantól jövőre, ha az országalakók bármelyike az istentelen felségsértés vagy felségárulás bármely nemét és akár a szent István második könyvének 51-ik fejezetében, akár egybeült a hazai törvényekben itt-ott kijelölt bárminő büntettet elkövetne s abba esnék: az idézés formaságaiából felmerülő legveszélyesebb következtések kiküldése végett, ezentul semmi előzetes idézés szükséges ne legyen. 2. § De az árulás vagy felségsértés szörnyű bűnének egyetlenegy esetén kívül, a tartóztatás előtti idézést minden más, és így az ország saját jogánál fogva hűtlenséget maga után vonó esetekben is, mindenkor meg kell tartani s azt semmi ürügy alatt el ne mulasztják. 3. § Kijelentvén azt, hogy az ilyen felségsértők elfogatása alkalmával (ha csak őket tetten érve nem ejtették fogságba, avagy ha el nem foghatták is, de az ilyen bűnben törvény szerint nyilván és világosan vétkeseknek találták és jelentették ki) azok ingó és ingatlan javait az elmarasztaló ítélet előtt le ne foglalják, s el ne harácsolják, hanem az ilyen javakat előzetesen összeírván, az elharácsolás veszélyének meggátlása végett, a bíróság ítélkezésének céljára a per végkimenetelig zár alá vegyék és számadás terhe alatt harmadik kézbe adják, vagy az esetek s körülmények különféleségéhez képest, a zár alá vétel elhagyásával is, azokat az elfogottak számára kell kezelni. 4. § Az ügynek elbírálása s megvizsgálása pedig közvetlenül egyedül a királyi felségre tartozván, az ő jószágos tetszésére marad fenn, hogy e szörnyű büntettet Ő császári királyi felsége maga személyében, magyar tanácsosaival, a hazai törvények szerint az országon belül, avagy kívül kívánja megvizsgálni és ellátni. 5. § Ha pedig a fennemlített Ő királyi felsége az ilyen bíraskodást saját személyében gyakorolni nem akarná: akkor maga helyett tetszése szerint kiküldendő magyar bírakat fog az ilyen ügyek elbírálására rendelni, de csak az országon belül s nem azon kívül, kik az ország fentebb jelzett törvényei értelmében fogják az ily ügyet megvizsgálni, s tartoznak azután az abból következő peres eljárást, egész terjedelmében, Ő kir. felségének előterjeszteni. 6. § A felségsértés ily iszonyubb bűnében bevezetendő vizsgálat vagy per lefolyása alatt a kezességet (melynek a többi egyszerű

az 1723. évi IX. törvénycikk – a Hármaskönyv nyomán – a felségsértést iktatva első helyre (Hütlenségi bünt magukban foglaló esetek). Eszerint: „1. § Hogy a felségsértésről eddig alkotott törvényeknek, nevezetesen az 1715. évi 7-ik törvénycikkelynek és a jelen országgyűlés 5-ik cikkelyének erőben hagyásával: 2. § A Hármaskönyv első rész 14-ik cziméhez képest azokat, a kik nyíltan a szent korona, királyi felség és az ország közállománya ellen támadnak s ellenszegülnek: [...] 11. § Továbbra is hütlenség bűnében, tudniillik fejük és a részükre eső ingó s ingatlan javak elvesztésében kell elmarasztalni. [...]”⁸ Csemegi utal arra, hogy: „Az 1723. évi 9. t.-czikkben szűkebbre vonatott a felségsértés területe, mely azelőtt még számos egyéb cselekményekre is kiterjesztett.”⁹

A magyar trónon III. Károlyt követő leánya, Mária Terézia négy évtizedes uralkodása során apjának fentebb hivatkozott törvényeit nem változtatta. Uralkodását a kompromisszumra törekvés jellemezte birodalma fokozatos erősítése és a magyar rendek bizalmának megőrzése jegyében. Az 1741. évi XXVI. törvénycikkben mindössze néhány soros eljárásjogi törvényi intenció utal a felségsértésben vádaskodó és árulkodókról, hivatkozva az 1715. évi

főbenjáró bűnöknél sincs helye), mint a mely a fej biztosítására elégtelen, s úgy a vádolt, mint a jótálló megszökésének félelme miatt veszélyes, semmiképen sem kell megengedni. 7. § Ezenfelül azt, hogy vajjon a vádlót vagy feladót e mintegy kivételes bűnügyben, tanuskodásra kell-e bocsátani attól távoltartani, a bíró véleményére bizzák. 8. § Ha azonban valaki rágalmazva, vagy hamis módon, vagy gonosz akarattal vádol valakit, vagy bosszúból és ártási szándékból igazak gyanánt kétes dolgokat állít, a vádoltat ártatlannak találván, ugyanaz a bíróság (mely az ügy kapcsolatánál fogva a vádlóra nézve is illetékes), azt tetszés szerinti, de mindenesetre szigorubb büntetéssel, vagy a körülményekhez képest, forbát büntetésével is sujthassa. 9. § Ha pedig valaki, a fejedelem iránt tartozó tiszta hűségből, s a netalán félős baj megakadályozása végett, egyszerűen azt jelentené, hogy valakiről valami rosszat hallott, vagy törvény szerint terhelő jelenségeket vett észre, (a mit egyébiránt is megtenni köteles jobbágyi kötelességből, s a büntetés kikerülése végett is, az esetre, ha jövőben kiderülne, hogy arról valami tudomása volt), de a tettet nem állította s annak bizonyítását magára nem vette: semmi büntetés alá nem esik.”

⁸ A felségsértés és hütlenség fogalmi határainak bizonytalansága, hiánya miatt hazai jogunk szempontjából csak akként lehetett a felségárulást meghatározni, hogy ez alatt az ország és a király ellen irányzott, az országos törvényeinkben különösen meghatározott merényletek értendők. Az idetartozó eseteket az 1715. évi VII. törvénycikk kijelölte. Eszerint nem csak az országkül- és belbiztonsága, a király élete, testépsége, szabadsága és uralkodói állása ellen intézett támadások és ezeknek megkísérlése, valamint fel nem jelentése is a felségárulás alá tartoztak, és halállal és jószágvesztéssel jártak. Ez utóbbi büntetés egyébként az 1791. évi LVI. törvénycikk megalkotásáig az ártatlan gyermekek osztályrészének elközbizására is kiterjedt. EDVI 1894: 6.

⁹ CSEMEGI 1904: 328.

„7. cikkely”-re. 1768-ban Ausztriában és Csehországban hatályba lépett a viszonylag rövid élettartamú büntetőkódex, a *Constitutio Criminalis Theresiana*, amely Magyarországon (miután nem lépett hatályba) szokásjogi alapon vált az ítélkezési gyakorlat részévé, de a tárgyalat témakörbe tartozó deliktumokról külön nem tartalmazott rendelkezést.

Mária Teréziát a halála után a trónon követő fia új kormányzati modellt vezetett be. Ez nemcsak büntetőjogi vonatkozásokban, hanem a büntetés-végrehajtásra is hatással bírt.¹⁰ Az ennek okán is reformernek tartott II. József pátéssal 1787-ben Magyarországra, de Erdélyre is ráoktrojálta, hatályba léptette büntető törvénykönyvét (Általános törvény a büntettekéről és azoknak büntetéséről), a *Sanctio Criminalis Josephinát*. „A felségsértés eseteinek a hűtlenségtől való elválasztását elsőként a *Codex Josephinicus* viszi keresztül Ausztriában 1787-ben.”¹¹ Az állammal és a fejedelemmel közvetlen hatásuk nyomán kapcsolatba hozható bűncselekményeket a törvénykönyv harmadik fejezete tartalmazza. E deliktumok a következők: felségsértés, hazaárulás, lázadás és a zendülés, nyilvános erőszak, felsőbb hatalommal való visszaélés, állampapírok meghamisítása, érmehamisítás, bűnöző menekülésének segítése, szökött rab elrejtése, valamint a katonai szolgálat alóli kibújáshoz történő segítségnyújtás.

A Josephina a maga korában szokatlannak tűnő „újítás” többek között abban állt, hogy polgári személyekre nézve – főbenjáró deliktumok esetén is – eltörölte a halálbüntetést.¹² Azt még a politikai perekben sem lehetett alkalmazni, csak a statáriális (rögtönítélő) eljárásban maradt meg, amelyet úgy, mint a katonai eljárásban, kötél által hajtottak végre. Egyébiránt a halálbüntetés politikai perben való tilalmazása „Magyarországra nézve annál nagyobb jelentőséggel bírt, mert a felségsértés még mindig azon szent István korabeli tág definitio alapján állapíttathatott meg, mely a pogányok felkelései ellen volt hivatva biztosítani a fiatal államot”.¹³ Az uralkodó által amúgy is visszavont *Sanctio Criminalis Josephinát*, amelyben a halálbüntetést a dunai hajók életfogytig tartó vontatása váltotta fel, részben a magyar vármegyék

¹⁰ CZENCZER 2014: 233.

¹¹ ANGAL 1930: 8.

¹² Jóllehet: „Ez a kódex ugyanis, ámbár a halálbüntetés és a tortúra kihagyásával óriási haladást jelentett az addigi kegyetlen büntetési rendszerrel és a barbár kínzó vallatás gyakorlatával szemben, de közelebbről nézve tartalmát, sajnos, még mindig a kegyetlenség, az elrettentés sötét korára emlékeztet.” FINKEY 1942: 9.

¹³ FAYER 1902: LXXVI.

sorozatos tiltakozása miatt is, az 1790–1791. évi országgyűlés más egyéb jogszabály mellett hatályon kívül helyezte,¹⁴ és a halálbüntetés ismét alkalmazhatóvá vált.

A 18. század utolsó évtizedeiben – a nagy francia forradalom és felvilágosodás eszméinek hatására – hazánkban is kialakult egy korszerű büntető törvénykönyv megalkotásának igénye. 1795 februárjára végleges formát öltött az országgyűlés által 1791-ben kiküldött Deputatio Juridica büntetőjogi albizottsága által elkészített magyar büntetőkódex-tervezet (Codex de delectis eorumque poenis) (a továbbiakban: tervezet). Meg kell jegyezni, hogy a tervezet – mint egyébként a magyar büntetőjog-alkotás nagy jelentőségű dokumentuma, átfogja a jus criminale egész területét, tartalmazva az összes fontos anyagi és eljárási büntető-jogintézmény szabályozását – azonban soha nem került az országgyűlés elé. A szabadelvű, haladónak tekinthető tervezetben a felvilágosodás eszmevilágának elemei a feudális szokásjogi maradványokkal ötvöződnek. Bizonyítja ezt az is, hogy a nullum crimen sine lege elve mellett helyet kapnak feudális szokásjogi elemek is. A tervezet tette meg az első lépést a jogegyenlőség elvének törvénybe iktatásához, amikor a büntetési rendszert egyenlőnek tervezi nemesre és nem nemesre egyaránt.

Tekintsük meg a tervezet anyagi jogi tényállásai közül az *állam elleni bűncselekmények* szabályozását. E bűncselekmények az ország külső és belső biztonságát veszélyeztető bűntettek között helyezkednek el.

A tervezet a felvilágosodás, illetve a felvilágosult abszolutizmus nyomán felhagy a világi és isteni felségsértés veszélyességének azonos súlyú – feudális koncepcióknak megfelelő – értékelésével. Az isteni felségsértés mint vallás elleni deliktum enyhébb büntetést vont maga után. Ugyanakkor a hűtlenség Tripartitumban írt, rendkívül szerteágazó és logikailag egymáshoz alig kapcsolódó – lényegében a büntetés által összefogott – tényállásainak a szétválasztására tesz kísérletet. A fogalmak világosabbá tételére, az egyszerűsítésre való törekvés tetten érhető a nota infidelitatis körében való különbségtételben (lásd például felségsértés és az ország külső-belső biztonságát veszélyeztető bűntettek), de az ellenséggel való összejátszás, a várak átadása az ellenségnek, a béke megszegésének szabályozása vonatkozásában is.

Megállapítható, hogy a végleges tervezet kialakítását megelőző ún. Reviczky-tervezet még a közbiztonságot veszélyeztető deliktumok közé sorolta a felségsértést, pártütést, hűtlenséget, összejátszást az ellenséggel, várak átadását,

¹⁴ Lásd az 1790/91. évi XL. törvénycikket.

kibúvást az inszurrekciós (nemesi felkelés) kötelesség teljesítése alól, béke vagy fegyverszünet megszegését, az oltalomlevél megsértését, a lázadást, a zendülést, a nagyobb hatalmaskodást, határjelek lerombolását és a szegény nép elnyomását. A felsoroltakat összevonva, átdolgozva kialakult végleges változat a nemzet-sértésről szóló szakasszal egészült ki.

A tervezet (részben feudális maradványként értékelhető) hiányosságairól szólva említést érdemel, hogy:

- nem felelnek hűtlenség miatt, akik nem az uralkodó alattvalói, hiszen sem a hazának, sem a fejedelemnek nem tartoznak hűséggel;
- az uralkodó életét kioltó idegen „csak” emberölésért vonható felelősségre;
- azonos súlyú cselekménynek minősül az uralkodó életének kioltása és személyes szabadságának a korlátozása;
- azonos megítélés alá esik a hazaárulás, valamint a béke- vagy fegyverszüneti egyezmény elvakult hazaszeretetből való megsértése.

Jelentőségénél fogva azonban kiemelést érdemel a tervezet azon rendelkezése, amely szerint a felségsértés elkövetése feltételezi az erőszakkal vagy fegyverrel való elkövetést, avagy azt erőszak vagy fegyver alkalmazására izgató szavakkal, írással lehet csak megvalósítani. Amennyiben az uralkodó tekintélyét éri támadás, illetve az ország rendjének veszélyeztetése nem erőszakkal, hanem más módon történik, hűtlenség helyett a király és az országlakó nemesek jogai elleni büntett róható fel az elkövetőnek.¹⁵

A tervezet büntetési tételei is azt feltételezik, hogy a magyar valóság nem engedte még meg a modern jogelvek maradéktalan alkalmazását. Reviczky József az őstervezetébe még humánusabb rendelkezéseket akart beiktatni. Így például hűtlenséggel vádolt személy esetén a védelem eszközrendszerének szélesebb körű megvonását szorgalmazta, ideértve a büntett körülményeinek teljes körű felderítését, a privilegiált bizonyítási módszerek alkalmazásának tilalmával (tanú és vádló ugyanazon személyének kizárásával, ugyanígy a feljelentési kötelezettség közeli rokonokra vonatkozó kizárásával).

A megváltozott politikai légkör ellehetetlenítette Reviczky őstervezetének véglegesítését. A francia forradalom menetében 1792-ben bekövetkezett radikális fordulat, terror következtében a felvilágosodás eszmeiségét tekintve eddig is megosztott nemesség kezdeti szimpátiája szertefoszlott. Különösen

¹⁵ Amennyiben ezek a rendelkezések hatályba léptek volna, úgy a Martinovics-féle mozgalom tagjaira kiszabott krudélis büntetések alkalmazása kizárt.

XVI. Lajos pere és kivégzése nyomán vált világossá számukra az, hogy az „új eszmék” veszélyeket hordoznak rendi kiváltságaikra. A Deputatio Juridica hozzáállása is jelentős változáson ment keresztül. Szigorították a *hűtlenség* büntetési tételét.¹⁶ A nemesség büntetőjogi követelését, miszerint a nemesség kiváltságos helyzetét, jogait veszélyeztető valamennyi cselekményt nyilvánítsák *nemzetséértés* bűntetté, Reviczky a végleges javaslatban csak egy §-ban volt hajlandó elismerni (nevezetesen: a király és a nemzet megállapodásával létesített privilégiumok bármilyen módon történő megsértését).

Azonban később (ez a tervezet II. szakaszának címéből is kiderül) a király és az országglakó nemesek jogai elleni bűntettekről szólva már fellelhető az uralkodó és az udvar, valamint a nemesség „egymásra találása”.

Az östervezet még jelentős különbséget tett a *lázadás* (seditio) és a *zendülés* (tumultus) között. Reviczky szerint a veszélyeztetett jogi tárgy más-más két tényállás esetében. A lázadásnál az alkotmányos rend, míg a zendülésnél az, hogy az alattvalók a törvényes hatalom szerveinek, képviselőinek minden esetben engedelmeskedjenek. Az östervezet szerint a lázadás büntetési tétele 6–10 év, míg a zendülésé 2–3 év. A nemesek érdeke kívánta meg, hogy a bizottság sokkal meghatározhatatlanabb különbségtételt foganatosítson a lázadás és a zendülés között. Félelmük odáig vezetett, hogy a büntetési tételét is felemelték mindkettőnek.

Az állam biztonságát sértő bűntettként szerepel még a tervezetben a *hatalmaskodás* (vis publica), az oltalomlevél *megsértése* (violatio salvi conductus) és a *határjelek lerombolása*.

A *nagyobb hatalmaskodásként* említett közerőszak büntette a feudális jog legnehezebben körvonalazható bűntette. Elhatárolása nehéz és bizonytalan a lázadástól-zendüléstől, az ország belső biztonsága ellen elkövetett bűntettektől s a kisebb hatalmaskodás eseteitől. Az 1795-ös tervezet V. szakasza semmi segítséget nem nyújtott a fogalmak tisztázásához, sőt ellentmondásokat is tartalmazott.

A *határjel elmozdításáról, avagy a mezsgyejelek lerombolásáról* szóló VI. szakasz által nyújtott szabályozás sem egyértelmű. Elsősorban vagyon ellen elkövetett cselekményként lehetne értelmezni. Abban az esetben válhat

¹⁶ 1795. évi Javaslat: „I. szakasz: A hűtlenség bűntettéről 1. § Az, aki megsértette a királlyal és a hazával szemben kötelező hűséget, továbbá az, aki az állam külső biztonságát ellenséges módon támadja meg, általánosságban a hűtlenség bűntettét követi el. [...] Ennek a bűntettnék pedig különböző fajtái vannak. [...] 8. § [...] harmadik fokozatnál: a halálbüntetés és jószágvesztés, [...]”

indokoltta mégis e deliktumcsoportba történő elhelyezése, ha a cselekmény a határterületek lakossága között konfliktust gerjeszt, fegyveres támadást generál, két állam közötti vitához vezet. A javaslattevő viszont erre a tervezetben külön nem tér ki. Minden határjel-hamisítás büntett.

Az ortalomlevél (gyakorlatilag: a menedéklevél) *megsértése* sajátos, a IV. szakaszban írt összetett bűncselekmény. Ennek maga a menedéklevél, egy feudális intézmény szolgál alapul. Egyrészt ez egyfajta eljárási privilégium volt, amelyet a király vagy a nádor adhatott elítélt személyeknek. Az illető, aki megkapta, meghatározott ideig (rendszerint az ítélet meghozataláig) szabadon élhetett, így szabadlábbon védekezhetett. Másrészt az országgyűlés tagjai is speciális büntetőjogi védelem alatt álltak. A sérelmükre elkövetett bűncselekményeket az 1723. évi 7. tc. megalkotása óta menlevél megsértéseként értékelték. Az 1795-ös tervezet annyit tett hozzá, hogy a speciális állami védelmet kiterjesztette valamennyi tisztségviselőre és funkcionáriusra. A hatósági közegek fokozott védelmét biztosítja.

A 18. század végi honi állapotainkat a tárgyalt deliktumok kapcsán Martinovics felségárulási perével lehetne jellemezni. „Az 1792. évi javaslat második részének I. art.-ában 'de nota infidelitatis' cím alatt ugyan, de belsőleg már elválasztja a szoros értelemben vett felségsértést a hűtlenségtől [...], a joggyakorlatban e fogalmak még sokáig, mint hasonló értelműek szerepelnek; így 'In Causa Fiscii Regii contra Abbatem Ios, Ignat. Martinovics ex crimine laesae maiestatis seu perduellionis promota anno 1795. die. 27. Aprilis in I. Tabula regia iud. deliberatum est' [...]”¹⁷ A hétszemélyes tábla e perben úgy döntött, hogy Martinovics mint főszervező kivégzése majd a négy igazgató után történjen meg, és forradalmi iratait a hóhér égesse el.

Helytállónak tartjuk Hajdu Lajos felismerését, miszerint a magyar feudális büntetőjog rendszere a 18. század második felében is lényegét tekintve a Tripartitum diszpozícióin és a 17–18. században recipiált Praxis Criminalison alapult.¹⁸ Ehhez képest témánk szempontjából elmondható, hogy az 1795-ös tervezetben megjelenő rendelkezések „progresszív tartalmú principiumai sajátosan keveredtek a korszak feudális büntetőjogi nézeteivel”.¹⁹

A 18. századi országgyűlések során tehát megindultak honi büntetőjogunk kodifikációjának kezdeti lépései, amelyekből most vázlatos áttekintést láthattunk az állam (uralkodó) elleni büntettekkel kapcsolatos elképzelésekről.

¹⁷ ANGVAL 1930: 10.

¹⁸ HAJDU 1971: 30.

¹⁹ BLASKÓ 2023: 53.

Mindazokat a kísérleteket, amelyek a szóban forgó tárgykörbe estek, az 1712–1715-ös, 1723-as országgyűléseken alkotott törvénycikk, valamint az 1795-ös büntetőjogi tervezet is jól tükrözik. Edvi Illés jövőre tekintő, helytálló megállapítása szerint: „A crimen majestatis zavaros fogalmának megtisztítása az újabb [...] törvényhozásoknak vált feladatává, [...]”²⁰ Mely gondolatához hozzáfűzi az általa javasolt irányokat is.²¹

Egy, a már 19. századra eső 1830-as tervezetet követően azonban „[a]z 1843. évi javaslat immár szerkezetileg is különválasztja a felségsértést (43. fejt.) a hűtlenségtől (44. fejt.)”²²

Felhasznált irodalom

ANGYAL Pál (1915): *Magyar Büntetőjog Tankönyve, Különös Rész.* Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T.

ANGYAL Pál (1930): *A Magyar Büntetőjog Kézikönyve, 7. Felségsértés. Királysértés. Hűtlenség. Lázadás. Hatóságok büntetőjogi védelme.* Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T.

BLASKÓ Béla (2023): *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Budapest–Debrecen: Rejtjel Kiadó.

CSEMEGI Károly művei (1904). Sajtó alá rendezték Edvi Illés Károly és Gyomai Zsigmond, Második kötet. Budapest: Franklin-Társulat.

CZENCZER Orsolya (2014): A büntetés-végrehajtás jogi szabályozása. In RUZSONYI Péter (szerk.): *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből.* Budapest: Nemzeti Közszeresztési és Tankönyv Kiadó Zrt.

EDVI Illés Károly (1894): *A büntetőtörvénykönyv magyarázata.* Második kötet. Budapest: Révai Testvérek Kiadása.

²⁰ EDVI 1894: 6.

²¹ „Ez a következő három irányba eszközöltetett: A felségsértés (Hochverrath), mint az államfő és az állam belbiztonsága ellen intézett leg súlyosabb merénylet, melynek külföldiek külföldön történő elkövetés is büntetendő, elvileg elkülönítettet a hűtlenségtől (Landesverrath), mint az állam külbiztonsága elleni büntettől, melynek alanyai csaknek kizárólag belföldiek. A felségsértés az államfő tekintetében csak az ennek uralkodói állása ellen irányzott merényletekre szorítottatott, ellenben az uralkodó személyének szóbeli vagy tettleges, de testi épséget nem veszélyeztető bántalmazása, mint a kir. méltóság megsértése, önálló büntetetté alakítottatott. A felségsértés elkövetése céljából létrejött szövetség, s az előkészületi cselekmények, nemkülönben a feljelentés elmulasztása szintén kiválasztattak s felségsértés fogalmából, s mint önálló deliktumok, megfelelő kisebb büntetések alá vonattak.” EDVI 1894: 6–7.

²² ANGYAL 1930: 10.

- FAYER László szerk. (1902): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- FINKEY Ferencz (1905): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest: Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat.
- FINKEY Ferenc (1942): Az 1792. évi büntetőtörvényjavaslat 150. évfordulója. *A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai*, (8)8.
- HAJDU Lajos (1971): *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex tervezete*. Budapest.
- MEZEY Barna szerk. (2007): *Magyar jogtörténet*. Budapest: Osiris Kiadó.

Jogforrások

1715. évi VII. törvénycikk (A felségsértés eseteiről)
1715. évi XLIX. törvénycikk (bünbocsánat a szatmári megegyezésben kitűzött határidőn belől hazatértek részére, s másoknak, kik arra a határidőre vissza nem tértek, száműzetése)
1723. évi IX. törvénycikk (Hütlenségi bünt magukba foglaló esetek)
1741. évi XXVI. törvénycikk (A felségsértésben vádaskodó és árulkodóról)
- 1790/91. évi XL. törvénycikk (A büntető törvényről és az új törvénykezési rendtartásról)
- 1790/91. évi LVI. törvénycikk (A pártütés és a hütlenség bűnéről)
- Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet